

I. KUŠTRAK

SREDNJOROČNI I DUGOROČNI PLAN RAZVOJA MORSKOG RIBARSTVA JUGOSLAVIJE DO 1985. I DO 2000. GODINE

U V O D

Morsko ribarstvo u našoj zemlji nije se do sada razvijalo prema potrebama, a ni mogućnostima zbog pomanjkanja dugoročne koncepcije razvoja. Potrošnja ribe i drugih proizvoda za ishranu stanovništva je niska, gotovo najniža od zemalja koje imaju more, a i ovako niska potrošnja pokriva se zadnjih godina uvozom. Nestašice mesa koje se povremeno javljaju zbog ciklusa u proizvodnji u pravilu su se rješavale uvozom mesa, a ne razmjernim povećanjem potrošnje ribe, ne samo kao supstitucija za potrošnju mesa, nego uopće, povećanjem potrošnje bjelančevina. Razumije se da bi povećanu potrošnju morske ribe, mekušaca i rakova trebalo razvijati zbog nutricionističkih svojstava u pogledu obilja bjelančevina, mineralnih soli i vitamina, kao i lake probavljivosti.

Osim toga, razvoj stočarske proizvodnje, naročito peradarstva i svinjogojstva nije moguć bez ribljeg brašna kao neophodne komponente u proizvodnji stočne hrane, odnosno, u proizvodnji mesa. Ovaj problem se također rješava uvozom.

Prvi ambiciozniji program usvojen je u Dogovoru o razvoju agroindustrijskog kompleksa Jugoslavije, postignutom 1977. godine, u kojem je predviđeno da se 1980. godine proizvede 135 hiljada tona morske ribe, od čega je predviđen ulov na Jadranu 40 hiljada tona, uzgoj ribe 5 hiljada tona i dalekomorski ulov ribe, sa zemljama u razvoju, 90 hiljada tona. Međutim, realizacija ovog programa ide vrlo sporo i zbog toga ribarska privreda u SR Hrvatskoj, svojim Samoupravnim sporazumom o proizvodnji, preradi i prometu morskom ribom, potpisanim 1979. godine, pomaknula je dinamiku realizacije do 1983. godine. Kako sada stoje stvari, ovu dinamiku moramo pomaknuti do 1985. godine, ali i dalje moramo inzistirati na realizaciji ovog programa.

I. SVJETSKA PROIZVODNJA I POTROŠNJA RIBE DO 1985. I 2000. GODINE

1. Dosadašnji razvoj svjetske ribarske proizvodnje i potrošnje

U periodu od 1969. do 1977. godine ribarstvo u svijetu razvijalo se brže (indeks 124) od razvoja poljoprivrede (indeks 118). Svjetski ulov morske ribe dostigao je u 1976. godini 74,4 milijuna tona, od čega je u zemljama u razvoju 34,6 milijuna tona, u razvijenim zemljama 40,1 milijuna tona, i raste godišnje u periodu 1961 — 1970. godine po stopi od 5,6%, a u periodu 1970 — 1977. godine po stopi od 0,9%.

Ivan KUŠTRAK, dipl. inž. polj., član Predsjedništva privredne komore Hrvatske

Zemlje u razvoju u periodu 1961 — 1970. godine povećavale su ulov po stopi od 6,6% godišnje, a razvijene zemlje po stopi od 4,6% godišnje, a u periodu od 1970. do 1977. zemlje u razvoju imaju stopu od —0,5%, a razvijene zemlje 2,2% godišnje.

Osim toga, povećan je ukupan ulov od 1972. do 1977. godine za 6,6 milijuna tona, od čega za ljudsku ishranu 5,9 milijuna tona, a za ostale potrebe 700 hiljada tona, kod čega su zemlje u razvoju povećale ulov za ljudsku ishranu za 7,5 milijuna tona, a smanjile ulov za ostale potrebe za 1,4 milijuna tona.

Svjetski ulov i proizvodnja morske i slatkovodne ribe po grupama vrsta u 1977. godini bio je (u hiljadama tona):

| | |
|--------------------|--------------|
| — morska riba | 53090 |
| — slatkovodna riba | 10358 |
| — dijadromne ribe | 1554 |
| — rakovi | 2210 |
| — glavonošci | 1765 |
| — školjke | 2925 |
| — ostali proizvodi | 1599 |
| svega | 73501 |

Istovremeno, svjetska proizvodnja svih vrsta mesa iznosila je 1977. godine 129,6 milijuna tona, što znači da je odnos riba i mesa u svjetskoj proizvodnji 1:1,76, a ribe učestvuju u ukupnoj proizvodnji mesa i ribe s 36,1%. Ovo naglašavam zbog toga da se vidi značaj ribe u ishrani stanovništva u svjetskim razmjerima, a pogotovo treba naglasiti taj značaj za zemlje u razvoju.

Proizvodnja slatkovodnog ribarstva (uključujući i dijadromne ribe) od 1968. do 1977. godine povećana je od 9,2 milijuna tona na 11,5 milijuna tona, ili 2,27% godišnje (baza: 1961 — 1965). Proizvodnja mesa u istom periodu porasla je od 99,5 milijuna tona na 129,6 milijuna tona, ili za 30%, odnosno po stopi 2,98% godišnje. Dakle, razvoj morskog ribarstva u istom periodu razvijao se znatno sporije, kao što smo već rekli, po prosječnoj stopi od 0,9% godišnje. U izvozu ribe i ribljih prerađevina u periodu 1968 — 1977. godini postoji porast izvoza svježe smrznute ribe od 1,4 milijuna tona na 3,2 milijuna tona ili godišnje 6,16%, zatim porast izvoza školjki, konzervirane ribe i školjki, a pad izvoza dimljene ribe, ribljeg ulja i ribljeg brašna. Izvoz ribljeg brašna smanjivan je od 3,5 milijuna tona u 1968. godini na oko 3 milijuna tona u 1971. godini i 1972. godini, da bi 1973. godine pao na 1,6 milijuna tona i onda se nešto povećao u narednim godinama, na oko 2 milijuna tona, tako da je za čitav period negativna stopa rasta izvoza ribljeg brašna iznosila —6,57% prosječno godišnje (baza: 1961 — 1965. kad je izvoz iznosio 1,4 milijuna tona).

U istom periodu došlo je do značajnijeg povećanja cijene svježe smrznute ribe, od 388 US\$ po toni 1968. godine, na 996 US\$ po toni 1977. godine ili 12,86% godišnje (baza: 1961 — 1965). Isto tako došlo je do povećanja cijene ribljih konzervi, a najviše su povećane cijene ribljeg brašna, za 4 puta, a ribljeg ulja za 4,5 puta.

2. Projekcija svjetske proizvodnje i potrošnje ribe do 1985. godine

Organizacija FAO 1969. godine izradila je »Projekciju razvoja ribarstva u svijetu do 1975. i 1985. godine«. Ova projekcija pošla je od činjenice da je svjetski ulov ribe u periodu 1958 — 1965. godine rastao po stopi od 7%, što je bila veća stopa rasta od rasta stanovništva. Naravno, u projekciji se ističe da premda su razmotrene mnoge značajne pretpostavke, da je projekcija ipak hipotetična i zasnovana na izvjesnim pretpostavkama. Ukupan ulov ribe 1965. godine iznosio je 54,5 milijuna tona, struktura korištenja je bila slijedeća:

| | |
|------------------------|-----|
| — svježa riba | 33% |
| — smrznuta riba | 11% |
| — sušena riba | 15% |
| — prerađevine-konzerve | 9% |
| — riblje brašno | 30% |
| — ostalo | 2% |

Projekcija je predvidjela da će ukupna traženja ribe za obje namjene, za ljudsku ishranu i za stočnu hranu, iznositi 1975. godine 74 milijuna tona, od čega za ljudsku ishranu 47,6, a za riblje brašno 26,4 milijuna tona, a 1985. godine ukupno 107 milijuna tona, od čega za ljudsku ishranu 69 milijuna tona, a za riblje brašno oko 38 milijuna tona. Ukupna predviđena tražnja i proizvodnja ribe za 1975. godinu se nije ostvarila jer je te godine proizvedeno 71 milijun tona ribe. Međutim, u stvari, nije se ostvarila proizvodnja ribe za proizvodnju ribljeg brašna jer se u predviđanjima pošlo od ostvarenog ulova ribe za proizvodnju ribljeg brašna 1965. godine od 18,1 milijuna tona, a predviđalo se da će se ostvariti 26,4 milijuna tona u 1975. godini. Međutim, ostvareno je svega 20,9 milijuna tona ulova ribe za proizvodnju ribljeg brašna. Dakle, došlo je do preorijentacije upotrebe ribe u korist potrošnje za ljudsku ishranu, a ozbiljnog smanjenja u preradi za riblje brašno.

Nova projekcija FAO-a do 1985. godine objavljena je 1979. godine, predviđa znatno manju proizvodnju i to u dvije varijante:

- 1) 77,6 milijuna tona, i
- 2) 86,6 milijuna tona,

a potrošnju 97,6 milijuna ili 104 milijuna tona. U ovoj projekciji računa se s porastom potrošnje ribe u periodu od 1975. do 1985. godine za ljudsku ishranu od 3,5—4% godišnje, a za riblje brašno od 3,5—3,8% godišnje. Premda se predviđa da potrošnja ribljeg brašna u zemljama u razvoju raste brže, po stopi 4,3—5,1% godišnje, ipak će oko 80% svjetske proizvodnje ribljeg brašna biti upotrebljeno za ishranu stoke u razvijenim zemljama.

Zemlje u razvoju u ukupno ostvarenoj svjetskoj proizvodnji ribe 1976. godine — 73,6 milijuna tona, učestvuju s 46% ili 33,9 milijuna tona, a razvi-

jene zemlje s 54^o/_o ili 39,7 milijuna tona. U svjetskoj potrošnji ribe 1972—1974. godine (u prosjeku) od 67,6 milijuna tona, zemlje u razvoju su učestvovala s 37,5% ili 25,4 milijuna tona, a razvijene zemlje 62,5^o/_o ili 42,2 milijuna tona. Projekcija predviđa da će se učešće zemalja u razvoju povećati u proizvodnji 1985. godine na 50,3 milijuna tona ili 54,5% u odnosu na 46^o/_o u 1976. godini, a potrošnja na 43,5 milijuna tona ili 44,2% u odnosu na prosjek 1972—1974. od 37,5^o/_o.

Učešće svjetskog izvoza ribe u ukupnoj proizvodnji iznosilo je 11,2% u periodu 1972—1974. godine, a zemlje u razvoju učestvovala su u ukupnom svjetskom izvozu 19,8%. Izvezle su 4,9^o/_o svoje proizvodnje, dok su razvijene zemlje izvezle 17,4% svoje proizvodnje, a učestvovala su u svjetskom izvozu 80,2%. Prema projekciji FAO-a učešće zemalja u razvoju u svjetskom izvozu ribe i ribljih prerađevina neće se bitno promijeniti.

3. Projekcija potrošnje hrane u svijetu u 1985. godini i značaj potrošnje ribe

Na bazi ostvarene potrošnje 1972—1974. godine, FAO je izradio projekciju potrošnje za 1985. godinu, glavnih prehrambenih proizvoda.

Ostvarena i predviđena potrošnja glavnih poljoprivrednih proizvoda

| | Zemlje u razvoju | | Razvijene zemlje | | | |
|---|-----------------------|---------------------|---------------------|----------------------|---------------------|---------------------|
| | Ostvarena 1972-74. | Predviđena 1985. | Predviđena 1985. | Ostvarena 1972-74 | Predviđena 1985. | Predviđena 1985. |
| | | I | II | | I | II |
| Pšenica | 44,3 | 48,7 | 50,4 | 101,4 | 93,0 | 91,0 |
| Riža | 100,5 | 105,1 | 108,1 | 17,7 | 17,4 | 17,3 |
| Stočne žitarice | 42,4 | 32,5 | 43,3 | 26,2 | 24,2 | 23,4 |
| Ukupno žitarice | 187,2 | 197,2 | 201,8 | 145,3 | 134,6 | 131,7 |
| Kasava | 21,8 | 21,9 | 21,4 | — | — | — |
| Meso | 12,8 | 14,8 | 16,5 | 66,6 | 75,2 | 77,3 |
| Mlijeko i mliječni ¹⁾ proizvodi | 29,4 | 34,5 | 38,4 | 201,2 | 206,5 | 207,8 |
| Masti i ulja | 5,0 | 6,4 | 7,0 | 19,9 | 21,7 | 22,0 |
| Ribljí proizvodi | 8,4 | 10,4 | 11,6 | 24,5 | 28,0 | 28,8 |
| Šećer | 11,4 | 14,3 | 15,5 | 42,0 | 41,7 | 42,4 |
| kalorija (dnevno) | 2265 ² | 2414 | 2508 | 3236 | 3298 | 3313 |
| Proteini (g/dan) | 58,6 ² | 63,1 | 66,3 | 99,9 | 102,7 | 103,6 |

¹⁾ sve pretvoreno u mlijeko (kao ekvivalent)

²⁾ 1975.

Ostvarena potrošnja hrane pokazuje ogromnu razliku između potrošnje hrane u razvijenim i zemljama u razvoju. Tako nepovoljno stanje ostaje po projekciji za 1985. godinu. Projekcija doduše polazi od porasta stanovništva od 2,2% godišnje i predviđa da potrošnja u zemljama u razvoju će biti veća za oko 30% u 1985. godini u odnosu na stanje u 1972—1974. godini, po glavi stanovnika. Podaci, međutim, ukazuju na visoku potrošnju mesa i ribe u razvijenim zemljama, a nisku potrošnju mesa, pa i ribe, u zemljama u razvoju. Međutim, potrošnja ribe ima daleko veći značaj za zemlje u razvoju nego za razvijene zemlje, obzirom na relativne odnose u potrošnji ribe i mesa.

4. Razvoj svjetskog ribarstva do 2000. godine.

Na 20. zasjedanju Konferencije FAO u Rimu, od 10. do 29. 11. 1979. godine na temu: »Poljoprivreda 'ka 2000-oj godini«, razmatrane su perspektive svjetskog ribarstva do kraja ovog stoljeća. U tim razmatranjima ukazuje se da je nakon brze ekspanzije pedesetih i šezdesetih godina, porast svjetskog ulova ribe sedamdesetih godina smanjen kao posljedica pretjeranog ribarenja. Iako je došlo do smanjenja prerade ribe za riblje brašno, ipak se računa da će ta prerada porasti od 20,6 milijuna tona u 1977. godini na 23 milijuna tona u 1980. godini. Projekcija polazi od toga da će potencijalna potrošnja s konstantnim relativnim cijenama biti veća od ponude. Pod pretpostavkom da se riba za preradu i riblje brašno može učiniti prihvatljivom za ishranu, predviđa se smanjenje prerade ribe u brašno, ali se ipak smatra da će izvjesno ograničenje potrošnje kroz porast cijena biti neizbježno.

| Projekcija proizvodnje i potrošnje ribe | 1980. | 1990. | 2000. | Stope rasta | | |
|--|---------------|-------|-------|--------------------|----------------|----------------|
| | | | | 1963. 1975. | 1980. 1990. | 1990. 2000. |
| | milijuna tona | | | procenata godišnje | | |
| Svijet Proizvodnja | 75 | 85 | 92 | 3,6 | 1,2 | 1,0 |
| Potražnja | 60 | 79 | 97 | | 2,7 | 2,4 |
| Zemlje u razvoju: | | | | | | |
| Proizvodnja | 37 | 46 | 53 | 3,4 | 2,0 | 1,7 |
| Potražnja | 29 | 43 | 57 | | 3,8 | 3,4 |
| Razvijene zemlje: | | | | | | |
| Proizvodnja | 38 | 39 | 41 | 3,7 | 0,3 | 0,3 |
| Potražnja | 31 | 36 | 40 | | 1,6 | 1,3 |

Premda su potrebne investicije u nove kapacitete ulova, više treba investirati u infrastrukturu da bi se osigurala bolja manipulacija i poboljšao plasman na tržištu.

II. PROIZVODNJA I POTROŠNJA RIBE U JUGOSLAVIJI

1. Dosadašnji razvoj proizvodnje i potrošnje ribe u Jugoslaviji

U posljednjih 10 godina ukupan ulov ribe povećao se za 18 hiljada tona, od 45 hiljada tona 1969. godina na 63 hiljade tona 1978. godine, ili za 40%. Ulov morske ribe povećao se za 7,5 hiljada tona, od 29,9 na 37,4 hiljada tona ili za 25%, a slatkovodne ribe za 10,5 hiljada tona, odnosno od 15 hiljada na 25,5 hiljada tona, odnosno za 70%. U ulovu morske ribe dominira plava riba koja učestvuje u ukupnom ulovu s 82,3% i koja pretežno služi za industrijsku preradu, a kod slatkovodnog ribarstva šarani, koji učestvuju s 60,3%. U istom vremenskom periodu stočarska proizvodnja povećala se za 46,3% što je brže od ulova morske ribe, a sporije od razvoja slatkovodnog ribarstva.

Istovremeno, dok je u našoj zemlji 1977. godine ulov ribe učestvovao svega 4% u ukupnoj proizvodnji mesa i ribe, u svijetu je to učešće bilo 36,1%. Uvoz riba i ribljih prerađevina povećan je od 1968. godine za 20 hiljada tona, od 8,4 hiljada na 28,4 hiljade tona u 1979. godini, ili za 3,3 puta. Najveći uvoz ostvaren je u 1974. godini, 36,1 hiljadu tona (u tome minimalne količine slatkovodne ribe za uzgoj i kavijar), a u tom uvozu učestvuje svježa smrznuta s preko 80%. U istom periodu povećan je izvoz za 13,4 hiljada tona, od 11 hiljada tona u 1968. godini, na 24,4 hiljade tona u 1969. godini, ili za 2,2 puta. U 1979. godini ostvarili smo devizni priliv za izvoz ribe i ribljih prerađevina 36,8 milijuna US\$ u čemu je sadržan i izvoz ribljih konzervi od 22 milijuna US\$. Uvoz je iznosio 23,2 milijuna US\$, tako da je ostvaren suficit od 13,6 milijuna US\$. Međutim, trebalo bi napraviti pravu bilansu uvoza repromaterijala i opreme za ribarsku privredu, a ispuniti svježu smrznutu ribu za široku potrošnju, da se vidi prava slika izvoza i uvoza ribarske privrede, posebno morskog ribarstva. No, najveću stavku uvoza predstavlja riblje brašno. Prve veće količine počeli smo uvoziti 1959. godine, oko 7 hiljada tona, zatim 1963. godine 23,3 hiljade tona, a najveći uvoz smo ostvarili 1970. godine, 119 hiljada tona. U periodu od 1968. do 1979. godine povećan je uvoz za 34,3 hiljade tona, odnosno, od 48 hiljada tona u 1968. godini na 82,3 hiljade tona u 1969. godini, ili za 71,4%, sa znatnim oscilacijama u pojedinim godinama. Međutim, kad pogledamo da smo za uvoz ribljeg brašna 1979. potrošili 40,4 milijuna dolara onda je značaj morskog ribarstva veći, ne samo za platnu bilansu zemlje nego i za daljnji razvoj stočarstva. Naime, naše stočarstvo ostvarilo je značajan izvoz u 1979. godini, od 320 milijuna US\$. Međutim, za uvoz ribljeg brašna i sačme potrošeno je 66,1 milijuna US\$, a za uvoz sojinog zrna koje se prerađuje u Zadru oko 70 milijuna US\$, odnosno, ukupno 136 milijuna US\$ samo za uvoz proteinske stočne hrane. Očito je da će za razvoj našeg stočarstva imati još veći značaj uvoz ribljeg brašna i soje, i smatram da bi ovaj problem trebalo rješavati u suradnji sa zemljama u razvoju. Isto tako, razvoj morskog ribarstva, naročito dalekomorskog, nije samo stvar ribarske privrede nego i drugih zainteresiranih faktora. Ukupna potrošnja (morske i slatkovodne) ribe po glavi stanovnika od 1952. do 1977. godine se je jedva podvostručila, od 1,2 na 2,5 kg. Najveća potrošnja bila je 1974. godine, 3,3 kg kao rezultat povećanog uvoza morske ribe, čija je potrošnja te

godine iznosila 2,6 kg po glavi stanovnika. Potrošnja morske ribe u periodu od 1975. do 1979. godine kreće se nešto preko 2 kg po glavi stanovnika i uglavnom stagnira. Ova potrošnja je vrlo niska u odnosu na druge zemlje i naše potrebe pa zbog toga svi naši planovi razvoja bi morali o tome voditi računa. S druge strane, potrošnja ribljeg brašna od preko 80 hiljada tona godišnje i činjenica da je za tu proizvodnju potrebno oko 400 hiljada tona ribe (kao faktor konverzije u preradi ribe uzima se da je za 1 tonu ribljeg brašna potrebno 5 tona ribe) govori da smo mi prilično veliki potrošači ribe na indirektan način, putem stočne hrane i proizvodnje mesa.

2. Projekcija razvoja do 1985. godine

U Dogovoru o osnovama Društvenog plana Jugoslavije za razvoj agroindustrijskog kompleksa u periodu od 1976. do 1980. godine koji je usvojen 1977. godine, u članu 17. bilo je predviđeno, citiram: »da razvoj ribarstva treba da se zasniva na unapređivanju ulova i uzgoja ribe u ribnjacima, rijekama i jezerima i akumulacijama, kao i na unapređivanju ulova ribe u Jadranskom moru i dalekomorskom ribolovu, tako da proizvodnja i ulov ribe u 1980. godini treba da iznosi 184800 tona«. Od ukupne količine bilo je predviđeno da proizvodnja slatkovodnog ribarstva iznosi 50,1 hiljada tona, a morskog ribarstva 134,7 hiljada tona. U 1976. godini proizveli smo 24 hiljada tona slatkovodne ribe, što znači da smo do 1980. godine trebali povećati proizvodnju za dva puta. Očito je da prema dosadašnjim rezultatima nećemo ostvariti ovu proizvodnju.

Program proizvodnje morske ribe od 134,7 hiljada tona sadrži dalekomorski ribolov s 90 hiljada tona i ribolov na Jadranu s 44,7 hiljada tona, u čemu i uzgoj morske ribe od 5 hiljada tona. To znači da je u stvari ulov ribe na Jadranu u 1980. godini trebao biti 39,7 hiljada tona. Od 1976. godine naše organizacije povećavale su ulov od 34,8 hiljada tona na 35,2 hiljade tona u 1977. godini, 37,4 hiljada tona u 1978. godini, pa je izgledalo da u 1980. godini možemo dostići planirani ulov. Međutim, 1979. godine dolazi do podbačaja i ulov je ostvaren sa 33,7 hiljada tona i sigurno nećemo moći ostvariti planiranu proizvodnju. Razlozi za podbačaj, smatram da su objektivni i subjektivni. Teško je ukratko reći i objasniti da smo vrlo malo učinili na izgradnji novih modernih ribarskih brodova i na rekonstrukciji postojećih. Doduše, prošle, 1979. godine, maknuli smo se s mrtve točke aktivnošću nekoliko naših radnih organizacija. »Droga« iz Portoroža nabavila je dva nova broda izgrađena u domaćem brodogradilištu »Geben« — Vela Luka. Osim toga, ova radna organizacija imala je u leasingu dva broda iz Poljske čime su također stečena određena iskustva. U ovoj, 1980. godini, »Školjka« iz Poreča i »Neptun« iz Komiže ugovorili su svaki po dva broda u brodogradilištu »Geben«. Krediti za nabavku po dva broda odobreni su organizaciji »Mardešić« — Sali i »Adrija« — Zadar. »Školjka« — Poreč nabavila je četiri brodska motora iz Njemačke DR za rekonstrukciju postojećih brodova. »Jugoriba« — Zagreb ugovorila je 16 motora za isporuku u 1980. godini i 18 motora u 1981. godini, također u Njemačkoj DR, za ostale organizacije. U pogledu uzgoja morske ribe po-

stigli smo također početne uspjehe koji omogućuju da se i ova proizvodnja proširi. Uvjeren sam da će na savjetovanju o tome biti više govora. Najmanje smo učinili na razvoju dalekomorskog ribarstva, jer osim nekih razgovora i posjeta delegacija nismo otišli dalje. To je vjerojatno prioritetan zadatak za budući razvoj, no, pod pretpostavkom da povećamo ulov na Jadranu, da ekonomski omogućimo naše ribarske organizacije i također da se osposobimo za zajedničku proizvodnju ribe u zemljama u razvoju. Kod izbora zemalja u razvoju trebali bismo voditi računa da pored ribe, a posebno ribljeg brašna, mi moramo ići i u zajedničku proizvodnju soje, zatim južnog voća, kave, kakaovca, a i drugih poljoprivrednih proizvoda koji su sirovine za našu tekstilnu industriju (pamuk, vuna) i koža za kožarsku industriju.

Prva razmatranja i sagledavanja proizvodnje ribe u srednjoročnom planu za period 1981—1985. godine nisu zadovoljavajuća. U nekim materijalima planira se zajednički meso i riba, pa se ne vidi koliko u tome učestvuje riba, a to ujedno znači da je na taj način potcijenjena proizvodnja i potrošnja ribe. U tim materijalima se inače ne daje odgovarajuće mjesto razvoju ribarske privrede u razvoju poljoprivredne i prehrambene industrije naše zemlje. U nekim drugim projekcijama potrošnja ribe u 1985. godini planira se sa 4,5 kg po glavi stanovnika. Što to zapravo znači? Već ranije sam istakao da FAO u svojoj projekciji predviđa da će zemlje u razvoju doći na potrošnju ribe od preko 10 kg (10,4 ili 11,6-u dvije varijante), a razvijene zemlje preko 28 kg (28 ili 28,8 kg), pa se postavlja pitanje zašto mi ostajemo na ovako niskoj potrošnji? Osobno smatram da je program razvoja ulova i uzgoja morske ribe na Jadranu kao i dalekomorski ribolov za period 1976—1980. realan i da iste ciljeve treba postaviti i realizirati do 1985. godine. Osim toga, smatram da treba posebno ispitati program ulova ribe za prerađu u riblje brašno, bez čega ćemo imati velike teškoće u razvoju stočarstva posebno peradarstva koje se posljednjih godina najdinamičnije razvija u našoj zemlji. Neke zemlje koje su razvijale morsko ribarstvo uspjele su povećati razvoj peradarstva. Uzet ću za primjer Španjolsku koja je potrošnju mesa od peradi povećala od 3,3 kg po glavi stanovnika u 1961. godini na 23 kg u 1978. godini, a koja također ima potrošnju ribe gotovo 30 kg po glavi stanovnika. Ako se to uzima značajnim, kao turistička zemlja i mi bismo o tome trebali voditi računa. Ukoliko organiziramo dalekomorski ribolov, smatram da bi potrošnja ribe 1985. godine mogla dostići 7—8 kg po glavi stanovnika. Što se tiče predviđene potrebe za ribljim brašnom, predviđa se da bi to u 1985. godini moglo iznositi 180 hiljada tona.

3. Projekcija potrošnje do 2000. godine

Kao što smo vidjeli, projekcija za svjetsku ribarsku proizvodnju od 1980. do 2000. godine predviđa porast za 17 milijuna tona, od 75 milijuna na 92 milijuna tona, ili za 22,6%. Jugoslavija će prema predviđanjima, 2000. godine imati preko 25 milijuna stanovnika, pa bi trebalo planirati da naša potrošnja ribe dostigne najmanje 10 kg, a prema dostignutoj potrošnji razvijenih zemalja trebali bismo težiti da ostvarimo potrošnju od 15 kg po

glavi stanovnika. Naravno da je vrlo teško prognozirati tako dugoročno, ali ako pođemo od pretpostavke da se u nekim projekcijama predviđa da ćemo trošiti 70—75 kg mesa («Dugoročni razvoj stočarstva» — Dr Dušan Tomić, Beograd, 1979.), onda i takva proizvodnja riba bi bila realna, a potrošnja poželjna, možemo čak reći i neophodna. Što se tiče ribljeg brašna, predviđa se da bi potrebe 2000. godine iznosile oko 350000 tona.

III. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

1. Razvoj ribarstva, a posebno morskog, u Jugoslaviji zaostaje za kretanjima u svijetu i objektivnim potrebama razvoja poljoprivredno-prehrambene industrije.

Tabela 1 — Ulov ribe za ljudsku ishranu i za ostale potrebe — ukupno u svijetu, u zemljama u razvoju i razvijenim zemljama

| | u milionima tona | | | | | | %/o | | |
|---------------------------------------|------------------|-------|-------|-------|-------|-------|---------------------------|-------------------------------------|-------------------------------------|
| | 1972. | 1973. | 1974. | 1975. | 1976. | 1977. | God. stopa rasta 1976-77. | Prosječna god. stopa rasta 1961-70. | Prosječna god. stopa rasta 1970-77. |
| RIBA ZA LJUDSKU ISHRANU | 47.0 | 49.5 | 50.2 | 50.1 | 51.9 | 52.9 | + 2 | 3.5 | 2.4 |
| Zemlje u razvoju | 20.7 | 25.0 | 25.8 | 26.3 | 26.9 | 28.2 | + | 5.5 | 3.7 |
| Razvijene zemlje | 23.3 | 24.5 | 24.4 | 23.8 | 25.0 | 24.7 | - 1 | 1.9 | 1.1 |
| RIBA ZA PRERADU RIBLJEG BRAŠNA | 19.9 | 18.2 | 21.1 | 20.9 | 22.8 | 20.6 | -10 | 10.2 | -2.2 |
| Zemlje u razvoju | 7.4 | 5.0 | 7.0 | 6.1 | 7.7 | 6.0 | -22 | 8.7 | -10.4 |
| Razvijene zemlje | 12.5 | 13.2 | 14.1 | 14.8 | 15.1 | 14.6 | - 3 | 12.2 | 4.2 |
| UKUPNO | 66.9 | 67.7 | 71.3 | 71.0 | 74.7 | 73.5 | - 2 | 5.6 | 0.9 |
| Zemlje u razvoju | 31.1 | 30.0 | 32.8 | 32.4 | 34.6 | 34.2 | - 2 | 6.6 | -0.5 |
| Razvijene zemlje | 35.8 | 37.7 | 38.5 | 38.6 | 40.1 | 39.3 | - 2 | 4.6 | 2.2 |

Tabela 2 — Obim izvoza ribljih proizvoda

| Proizvodi od ribe | Prosjeak 1961-65. | 1968. | 1969. | 1970. | 1971. | 1972. | 1973. | 1974. | 1975. | 1976. | 1977. | Godišnja |
|--|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-----------------------------------|
| | | | | | | | | | | | | stopa rasta 1968-77. (4) |
| Svježa smrznuta riba | 1462 | 1892 | 1890 | 2255 | 2314 | 2481 | 2832 | 2770 | 2856 | 2914 | 3290 | 6,16 |
| Dimljena riba | 573 | 541 | 545 | 572 | 538 | 564 | 541 | 473 | 459 | 476 | 478 | -2,16 |
| Školjke | 269 | 350 | 400 | 468 | 552 | 680 | 703 | 709 | 768 | 884 | 861 | 10,79 |
| Konzervirana riba | 521 | 550 | 593 | 613 | 607 | 674 | 743 | 747 | 725 | 831 | 772 | 4,32 |
| Konzervirane školjke | 51 | 72 | 75 | 77 | 77 | 90 | 91 | 90 | 87 | 107 | 111 | 4,60 |
| Riblje ulje | 665 | 822 | 701 | 634 | 709 | 749 | 551 | 558 | 597 | 584 | 549 | -3,72 |
| Riblje brašno | 1950 | 3559 | 3040 | 2996 | 3033 | 3008 | 1634 | 1954 | 2190 | 2114 | 2004 | -6,57 |
| <i>Prosječne svjetske izvozne cijene</i> | | | | | | | | | | | | US\$ po toni |
| Svježa smrznuta riba | 310 | 332 | 386 | 403 | 453 | 539 | 665 | 670 | 755 | 873 | 996 | 12,86 |
| Dimljena riba | 358 | 424 | 450 | 473 | 567 | 641 | 859 | 1149 | 1225 | 1382 | 1602 | 17,77 |
| Školjke | 826 | 1100 | 1192 | 1177 | 1276 | 1387 | 1783 | 1822 | 2058 | 2435 | 2746 | 11,09 |
| Konzervirane školjke | 1192 | 1265 | 1459 | 1536 | 1693 | 1705 | 2197 | 1339 | 1329 | 1424 | 1652 | 10,46 |
| Konzervirane ribe | 664 | 727 | 720 | 780 | 846 | 959 | 1191 | 468 | 339 | 357 | 430 | 17,56 |
| Riblje ulje | 160 | 94 | 123 | 201 | 211 | 158 | 272 | 2617 | 2370 | 2769 | 3315 | 11,42 |
| Riblje brašno | 109 | 108 | 129 | 164 | 166 | 166 | 401 | 377 | 243 | 324 | 431 | 15,80 |

2. U razvoju do 1985. godine, odnosno 2000. godine, razvoj ribarske privrede treba dobiti prioritet zbog potrebe u poboljšanju strukture prehrane stanovništva, povećanom potrošnjom ribe i ribljih prerađevina a i zbog razvoja proizvodnje mesa koja je nemoguća bez veće potrošnje ribljeg brašna.
3. Ulov i uzgoj ribe na Jadranu ima veliki značaj, ne samo za razvoj ribarske privrede nego i za razvoj turizma, a posebno sa stanovišta općenarodne obrane.
4. Postojeća brodogradnja treba da nađe više interesa za izgradnju modernih ribarskih brodova na Jadranu jer će joj to biti referenca za izvoz takvih brodova u svijetu, a naročito u zemlje u razvoju.

Tabela 3 — Riblji proizvodi: ostvarena i predviđena proizvodnja i potrošnja

u tisućama tona

| | P r o i z v o d n j a | | | | P o t r o š n j a | | |
|----------------------------|-----------------------|--------|------------|-----------|-------------------|----------|------------|
| | Ostvarena | | Predviđena | | Potrošnja | | Predviđena |
| | 1972—74. | 1976. | I varij. | II varij. | 1972 | I varij. | II varij. |
| | | | | 1985. | —74. | | |
| SVIJET | 69.702 | 73.657 | 77.600 | 86.620 | 67.688 | 97.650 | 104.090 |
| ZEMLJE U RAZVOJU | 30.769 | 33.921 | 39.190 | 47.260 | 25.452 | 41.120 | 46.000 |
| Latinska Amerika | 6.917 | 8.471 | 8.300 | 14.680 | 3.511 | 5.550 | 6.100 |
| Afrika | 3.278 | 3.079 | 4.090 | 4.750 | 2.654 | 4.210 | 4.680 |
| Bliski Istok | 737 | 780 | 1.140 | 1.240 | 718 | 1.370 | 1.560 |
| Daleki Istok | 10.032 | 11.756 | 13.360 | 14.170 | 9.460 | 15.130 | 16.640 |
| Azija CPE | 9.525 | 9.590 | 11.830 | 11.830 | 9.082 | 14.730 | 16.850 |
| Ostale ZUR | 279 | 245 | 480 | 580 | 101 | 160 | 170 |
| RAZVIJENE ZEMLJE | 37.133 | 39.736 | 38.410 | 39.360 | 42.237 | 56.520 | 58.090 |
| Sjeverna Amerika | 3.812 | 4.140 | 5.360 | 6.030 | 5.460 | 6.760 | 6.920 |
| Zapadna Evropa | 11.376 | 12.131 | 11.980 | 12.090 | 13.551 | 16.500 | 16.820 |
| EEZ | 5.103 | 5.421 | 5.140 | 5.260 | 8.677 | 10.310 | 10.440 |
| Istočna Evropa i SSSR | 9.753 | 11.510 | 9.810 | 9.810 | 11.242 | 16.800 | 17.350 |
| Oceania | 195 | 184 | 390 | 460 | 331 | 410 | 420 |
| Ostale razvijene zemlje | 11.997 | 11.771 | 10.880 | 10.980 | 11.653 | 16.080 | 16.580 |

5. Razvoj dalekomorskog ribarstva nepohodan je za zadovoljavanje rastućih potreba naše zemlje za proizvodima ribarstva i prerade riba. Taj razvoj intenzivirat će zajedničku proizvodnju sa zemljama u razvoju na drugim područjima, te omogućiti razmjenu.
6. Samoupravno sporazumijevanje i dogovaranje osnovnih organizacija udruženog rada ribarske privrede, brodogradnje, tvornica stočne hrane, pomorskog saobraćaja, trgovine i drugih treba da omogući izradu ambicioznih ali i realnijih programa razvoja za srednjoročno i dugoročno razdoblje.
7. Značaj riba u ishrani zbog nutricionističkih svojstava u pogledu obilja bjelanjčevina, mineralnih soli, vitamina i lake probavljivosti, a povoljnijih cijena, u odnosu na kvalitete i svojstva mesa, omogućuje da osnovne organizacije udruženog rada na bazi svog osnovnog interesa za veći dohodak razvijaju ovu proizvodnju i da se povezuju na dohodovnim osnovama.

Tabela 4 — Riblji proizvodi: međunarodna trgovina (izvoz — uvoz)

| | u tisućama tona | | | | | |
|----------------------------|-----------------------|---------------------|--------|-----------------------|---------------------|--------|
| | I Z V O Z | | | U V O Z | | |
| | Ostvareno 1972—74. | Predviđeno 1985. | | Ostvareno 1972—74. | Predviđeno 1985. | |
| | I varij. | II varij. | | I varij. | II varij. | |
| SVIJET | 7.740 | 11.010 | 11.250 | 7.617 | 11.010 | 11.250 |
| ZEMLJE U RAZVOJU | 1.918 | 3.700 | 4.340 | 1.507 | 2.330 | 2.720 |
| Latinska Amerika | 334 | 1.240 | 1.840 | 372 | 430 | 360 |
| Afrika | 406 | 600 | 750 | 464 | 730 | 810 |
| Bliski Istok | 82 | 90 | 100 | 69 | 170 | 230 |
| Daleki Istok | 784 | 1.110 | 1.040 | 525 | 870 | 960 |
| Azia CPE | 261 | 410 | 310 | 18 | 110 | 340 |
| Ostale ZUR | 51 | 250 | 300 | 60 | 30 | 30 |
| RAZVIJENE ZEMLJE | 5.822 | 7.310 | 6.910 | 6.110 | 8.680 | 8.530 |
| Sjeverna Amerika | 861 | 1.430 | 1.710 | 1.919 | 1.330 | 1.270 |
| Zapadna Evropa | 3.374 | 4.350 | 3.740 | 3.105 | 3.970 | 3.690 |
| EEZ | 1.599 | 1.690 | 1.260 | 2.285 | 2.820 | 2.440 |
| USSR | 542 | 410 | 360 | 266 | 980 | 1.170 |
| I. Evropa i Oceania | 84 | 250 | 260 | 134 | 160 | 110 |
| Ostale razvijene zemlje | 961 | 870 | 840 | 686 | 2.240 | 2.290 |

Tabela 5 — Ulov — uvoz — izvoz i potrošnja morske ribe u SFRJ

| ELEMENTI | 1970. | 1971. | 1972. | 1973. | 1974. | 1975. | 1976. | 1977. | 1978. | 1979. |
|--|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|--------|
| ULOV u tonama | 26.740 | 30.850 | 30.720 | 30.356 | 30.223 | 32.251 | 34.855 | 35.249 | 37.465 | 33.735 |
| Za preradu | 14.753 | 17.016 | 18.324 | 19.253 | 18.564 | 21.764 | 23.069 | 24.182 | 25.292 | 24.363 |
| Za široku potrošnju | 11.987 | 13.834 | 12.396 | 11.103 | 11.659 | 10.437 | 11.786 | 11.067 | 12.173 | 9.372 |
| UVOZ u tonama | 21.955 | 19.429,6 | 20.598,4 | 28.718,7 | 34.687,6 | 23.710,2 | 25.163,5 | 26.069,6 | 33.545,5 | 26.807 |
| Za široku potrošnju | 13.857 | 12.602,6 | 13.602,4 | 21.687,7 | 24.127,6 | 15.834,2 | 20.475,5 | 19.013,6 | 21.980,5 | 14.917 |
| Za reprodukciju | 8.098 | 6.827 | 6.996 | 7.031 | 10.560 | 7.876 | 4.688 | 7.056 | 11.565 | 11.890 |
| Proizvodnja prerađevina od riba u tonama | 22.006 | 24.156 | 26.632 | 27.497 | 31.669 | 30.179 | 27.922 | 31.439 | 35.328 | 36.374 |
| IZVOZ u tonama | 9.445,6 | 9.211,8 | 9.358,4 | 12.453,9 | 12.352,8 | 10.673,1 | 15.320,8 | 12.901,3 | 14.499,2 | 14.550 |
| Realizacija na domaćem tržištu | 12.560,4 | 14.944,2 | 17.273,0 | 15.038,1 | 19.316,2 | 19.505,9 | 12.601,2 | 18.537,7 | 20.328,8 | 21.824 |
| Potrošnja morske ribe | | | | | | | | | | |
| U svježem i smrznutom stanju | 25.844 | 26.436,6 | 25.988,4 | 32.790,7 | 35.786,6 | 26.321,2 | 32.261,5 | 30.080,6 | 34.153,5 | 24.289 |
| U prerađevinama | 12.560,4 | 14.944,2 | 17.273,6 | 15.038,1 | 19.316,2 | 19.505,9 | 12.601,2 | 18.537,7 | 20.828,8 | 21.824 |
| UKUPNO: | 38.404,4 | 41.380,8 | 43.272,0 | 47.828,8 | 55.102,8 | 45.827,1 | 44.862,7 | 48.613,3 | 54.982,3 | 46.113 |
| ∅ POTROŠNJA po stanovniku u kg | 1,88 | | 2,08 | | 2,60 | | 2,03 | 2,24 | | 2,09 |

Tabela 6 — Uvoz proteinske stočne hrane u SFRJ

| | Uljana sačma | | Riblje brašno | |
|-------|--------------|------------|---------------|------------|
| | . . tone . . | 000 dinari | . . tone . . | 000 dinari |
| 1968. | 121.513 | 208.742 | 48.095 | 107.549 |
| 1969. | 139.143 | 236.361 | 55.317 | 120.122 |
| 1970. | 196.190 | 362.450 | 119.037 | 395.477 |
| 1971. | 188.351 | 357.767 | 69.540 | 239.830 |
| 1972. | 149.340 | 328.762 | 53.280 | 175.635 |
| 1973. | 200.160 | 970.056 | 66.913 | 581.212 |
| 1974. | 271.186 | 1.126.715 | 79.923 | 704.539 |
| 1975. | 149.668 | 439.999 | 50.627 | 270.118 |
| 1976. | 246.614 | 866.248 | 62.944 | 400.606 |
| 1977. | 211.409 | 1.026.139 | 80.922 | 701.030 |
| 1978. | 161.890 | 646.105 | 82.059 | 757.612 |
| 1979. | 89.881 | 469.134 | 82.315 | 737.939 |

Izvori podataka

Tabela 1 i 2 — The state of food and agriculture 1978. FAO Rome 1979.

Tabela 3 i 4 — FAO Agriculture commodity projections 1975–1985, Rome 1979.

Tabela 5 — Poslovna zajednica za morsko ribarstvo, Zagreb

Tabela 6 — Statistički godišnjak Jugoslavije i bilteni Saveznog zavoda za statistiku